

Robert Syrwid

"Olsztyn 1945-1995. Kultura - Nauka" : sprawozdanie z sesji

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 147-153

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Robert Syrwid

„Olsztyn 1945—1995. Kultura — Nauka” Sprawozdanie z sesji

W dniach 22—24 września 1995 r. odbyła się w Olsztynie sesja naukowa poświęcona podsumowaniu dorobku regionalnego środowiska kulturalnego i naukowego w minionym półwieczu. Imprezę, którą objął honorowym patronatem prezydent miasta Olsztyna mgr Andrzej Ryński, zorganizowały: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze” oraz Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Całość przedsięwzięcia wsparły finansowo: Rada Krajowa Regionalnych Towarzystw Kultury, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, Muzeum Warmii i Mazur oraz olsztyńskie Biuro Wystaw Artystycznych.

W trzydniowych obradach wzięło udział 16 referentów reprezentujących ośrodki naukowe z Gdańska, Olsztyna, Warszawy i Wrocławia. Organizatorzy podzielili przebieg spotkania na dwie części — obrady plenarne oraz obrady w pięciu sekcjach (literackiej, upowszechniania kultury, muzycznej, plastycznej oraz ochrony zabytków).

22 września 1995 r. miały miejsce obrady plenarne. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński (Wrocław) z referatem „Olsztyńska nauka widziana dzisiaj z perspektywy półwiecza”. Przedstawił wielopłaszczyznowe uwarunkowania dotyczące organizacji życia naukowego Olsztyna w minionym pięćdziesięcioleciu, sięgając jego XIX-wiecznych, amatorskich początków. Miasto nie posiadające tradycji ani naturalnego potencjału naukowego, budowało z wielkim trudem po 1945 r. swoje placówki naukowo-badawcze. Prof. Wrzesiński w syntetycznym ujęciu ukazał procesy powstawania i funkcjonowania Wyższej Szkoły Rolniczej (późniejszej Akademii Rolniczo-Technicznej), Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Instytutu Mazurskiego, Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum”. Prelegent podkreślił także dużą rolę, jaką obecnie dla przyszłości olsztyńskiej humanistyki ma działalność Wspólnoty Kulturowej „Borussia”, poszukującej „nowego modelu interpretacji przeszłości regionu”. W końcowej części wystąpienia prof. Wrzesiński dokonał pozytywnej oceny stanu i dorobku środowiska naukowego miasta, które jego zdaniem zasługuje na powstanie ośrodka uniwersyteckiego. Idea Uniwersytetu Olsztyńskiego wymaga jednak szerokiego współdziałania władz państwowych i samorządowych oraz kół gospodarczych ze środowiskiem ludzi nauki i kultury, którzy pozostawieni sami sobie nie będą w stanie jej urzeczywistnić.

Dr Jerzy Sikorski (Olsztyn) zaprezentował „Olsztyńskie instytucje naukowe

1945—1995”. Przedstawił w ujęciu chronologicznym dzieje olsztyńskich placówek uczelnianych i naukowo-badawczych na tle ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej. Dr Sikorski bardzo szczegółowo zrekonstruował genezę założenia 31 maja 1950 r. Wyższej Szkoły Rolniczej, powstałego 1 września 1954 r. Studium Nauczycielskiego, przemianowanego piętnaście lat później w Wyższą Szkołę Pedagogiczną. W końcowej części swego wystąpienia omówił uwarunkowania związane z powstaniem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, Archiwum KW PZPR, OBN i najmłodszej placówki naukowej naszego regionu — Instytutu Kultury Chrześcijańskiej, powstałego w 1979 r.

Prof. dr hab. Andrzej Staniszewski (WSP Olsztyn) zreferował temat „Olsztyńskie w literaturze polskiej 1945—1995”. Przedstawił analizę twórczości poetyckiej w regionie w minionym pięćdziesięcioleciu. Ewolucja sztuki poetyckiej omawianego okresu dokonywała się w oparciu o trzy zasadnicze topoty: ojczyzny pracującej i odbudowującej się; akcentów kresowych, przesiedleńczych i autochtonicznych; środowiska geograficzno-przyrodniczego. Autor charakteryzując poszczególne etapy rozwoju posłużył się prezentacją wybranych utworów poetów: Marii Zientary-Malewskiej, Teofila Ruczyńskiego, Alojzego Śliwy, Jana Dopatki, Kazimierza Marii Skrzydlińskiego, Kazimierza Brakonieczkiego i Alicji Bykowskiej-Salczyńskiej.

Prof. dr hab. Tadeusz Oracki (Gdańsk) przedstawił „Refleksje o olsztyńskim ruchu wydawniczym”. W obszernym wystąpieniu zaprezentował pogłębioną ocenę dorobku olsztyńskich oficyn wydawniczych, ze szczególnym uwzględnieniem Spółdzielni Wydawniczej „Zagon”, Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego, Wydawnictwa „Pojezierze” oraz Wydawnictwa Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego. W zakończeniu prelegent stwierdził, że Olsztyn powinien powołać własne wydawnictwo „z prawdziwego zdarzenia”. Zgłosił także szereg postulatów, dotyczących bieżących inicjatyw wydawniczych:

- Bibliografie (katalogi Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego i Ośrodka Badań Naukowych).
- Bibliografie zawartości „Studiów Warmińskich”, „Rocznika Olsztyńskiego”.
- Wznowienie, w naukowym opracowaniu, klasyków historiografii zajmujących się regionem.
- Informator typu „Kto jest kim w województwie olsztyńskim” osób żyjących, słownik biograficzny osób z okresu ostatniego pięćdziesięciolecia.
- Bibliografia naukowa czasopiśmiennictwa polskiego i niemieckiego XIX i XX w.
- Słownik miejscowości województwa olsztyńskiego w aspekcie historycznym, geograficznym i onomastycznym.
- Retrospektywna bibliografia Warmii i Mazur.
- Monografia życia literackiego Olsztyna i regionu olsztyńskiego z lat 1945—1995.
- Monografie miast i większych wsi województwa olsztyńskiego.
- Encyklopedia Warmii i Mazur.

Mgr Lucjan Czubieli (Olsztyn) przedstawił referat „Odnowa zabytków na Warmii i Mazurach 1945—1995”. Prelegent zaprezentował dorobek służb konserwatorskich regionu w zakresie ochrony zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów architektonicznych. Na terenie województwa olsztyńskiego, w jego granicach sprzed reformy administracyjnej z 1975 r., znajduje się około 5000 zabytków, w tym 400 parków i 1200—1300 cmentarzy. W omawianym okresie prace konserwatorów skupiały się głównie na renowacji murów obronnych, baszt i bram miejskich oraz wybranych obiektów sakralnych. Mówca zwrócił uwagę na niezwykle ważną rolę, jaką w ochronie zabytków odegrali ich użytkownicy — muzea i biblioteki.

23—24 września 1995 r. odbyły się obrady w sekcjach.

Sekcja literacka.

Prof. dr hab. Piotr Hübner (Warszawa) zaprezentował „Społeczne instytuty naukowe w państwie i regionie”. Prelegent odniósł się do relacji pomiędzy władzą państwową a społecznym ruchem naukowym. Zdaniem P. Hübnera państwo komunistyczne było wrogo nastawione do autentycznego ruchu społecznego w każdej postaci, a do sfery kultury i nauki w szczególności. Proces upaństwowienia społecznego ruchu naukowego był najlepszym przykładem centralistycznej i zbiurokratyzowanej polityki państwowej. Mówca nawiązał do przykładów związanych z działalnością Instytutu Śląskiego, Instytutu Bałtyckiego i Instytutu Mazurskiego. Poważną część wystąpienia stanowiły refleksje związane z finansowaniem placówek i ośrodków naukowych o charakterze regionalnym, zagadnienia ich osobowości prawnej oraz koncepcji badawczych.

W dyskusji nad referatem prof. Tadeusz Filipkowski omówił źródła finansowania Instytutu Mazurskiego, zwracając uwagę na trudności związane z ich pozyskiwaniem. Dokonał także krótkiej oceny stanowiska władz państwowych wobec społecznych inicjatyw naukowych. Redaktor Janusz Segiet wyraził pogląd, że władza państwowa nie ograniczała ruchów i inicjatyw społecznych łożąc na ich rzecz duże nakłady finansowe. Odwołał się do przykładu działalności SKK „Pojezierze”, które remontowało i adaptowało społecznie zamki czy wydawało poczytny tygodnik „Panorama Północy”. Obie te inicjatywy zostały objęte patronatem władz w chwili ich największego rozwoju. Prof. P. Hübner zakwestionował społeczną autentyczność takich inicjatyw, powołując się na materiały archiwalne, stwierdzające niedwuznacznie, że były one całkowicie kontrolowane przez aparat partyjny i państwowy. Redaktor J. Segiet krytycznie odniósł się do koncepcji zorganizowania wspólnej uroczystości obchodów pięćdziesięciolecia działalności teatru olsztyńskiego i siedemdziesięciolecia wzniesienia budynku, w którym mieści się ta placówka. Obiekt zbudowany w 1925 r. miał być wyrazem podziękowania wszystkim tym, którzy optowali za Niemcami w plebiscycie 1920 r. Władysław Ogrodziński stwierdził, że niesprawiedliwie ocenia się działalność polskiej inteligencji w naszym regionie w kontekście upolitycznienia systemu lat czterdziestych i pięćdziesiątych. Przypomniał także niewątpliwe zasługi twórców Instytutu Mazurskiego dla

kreacji kultury polskiej ziem odzyskanych, podkreślając ogromną potrzebę obiektywnego spojrzenia na całokształt stosunków społecznych tego okresu.

Kolejny referat pt. „Olsztyńskie środowisko literackie w minionym 50-leciu” wygłosił mgr Kazimierz Brakoniecki (Olsztyn). Przedstawił on w sposób krytyczny obraz literatury olsztyńskiej minionego półwiecza. Twórcy przybywający na Warmię i Mazury pełnili rolę „literatów na placówce”, których zadaniem było odtworzenie ciągłości historycznej i narodowej tego regionu z Macierzą. Według K. Brakonieckiego przed pisarzami stanęły trzy podstawowe zadania: tożsamość indywidualna i narodowa, historia jako wyraz pamięci zbiorowej oraz wizerunek Polaka jako ideału romantycznego, sprowadzony do ideału ideologicznego na potrzeby systemu politycznego. W ocenie prelegenta, jedynie trzy dzieła korzystnie wyróżniają się na tle całego dorobku literackiego omawianego okresu. Są to: *Kronika z Mazur* Erwina Kruka — jako świadectwo literackie epoki; *Raz w roku w Skiroławkach* Zbigniewa Nienackiego — jako „prześmiewcza groteska” i *Bóg, wilki i ludzie* zbiór opowiadań Henryka Panasa — intuicyjny i egzystencjalny obraz tragizmu i melancholii życia mazurskiego.

W dyskusji prof. P. Hübner podniósł kwestię sygnalizowanej przez prelegenta postawy ahistoryzmu zauważalnego wśród młodzieży, która jest wyrazem ignorancji, a nie wiedzy i nie ma głębszego podłoża. Dr Jan Chłosta zarzucił K. Brakonieckiemu brak odniesienia do powieści historycznej, mającej określoną tendencję polską, powołując się na dorobek Władysława Ogrodzińskiego. Podkreślił też problem słabej nośności książek z naszego regionu w kraju, a także brak przekładów tej literatury na języki obce. Dużą szkodę tematyce regionalnej przyniosła również nieobecność autentycznej krytyki literackiej. Jerzy Górczyński poruszył kwestie upadku kultury wiejskiej, komercjalizacji życia społecznego i braku zainteresowania młodzieży problematyką regionalną.

Sekcja upowszechniania kultury.

Jako pierwszy wystąpił dr Stanisław Czajka (BN Warszawa) z referatem „Współczesne dylematy bibliotekarstwa polskiego”. Prelegent przedstawił całościowe spojrzenie na stan i perspektywy rozwojowe bibliotekarstwa. Zwrócił uwagę na problemy funkcjonowania placówek bibliotecznych w strukturach samorządowych, powszechnie widoczne braki finansowe, zapóźnienie technologiczne oraz ich oderwanie od innych poczynań w sferze kultury. Prelegent podkreślił konieczność poszukiwania nowych form działalności bibliotek na różnych poziomach w kontekście zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej kraju.

Kolejny referat „Miejsce bibliotek szkolnych i pedagogicznych w edukacji czytelniczej województwa olsztyńskiego” wygłosiła dr Kordula Szczechura (WSP Olsztyn). Przedstawiła ona w aspekcie historycznym proces powstawania bibliotek szkolnych na terenie ziem polskich. Zmiany społeczne i kulturowe, dokonujące się po zakończeniu drugiej wojny światowej na obszarze Warmii i Mazur, wywarły zasadniczy wpływ na funkcjonowanie bibliotek szkolnych jako placówek krzewienia polskośći poprzez popularyzację ojczystej literatury pięknej i historycznej. W zakończeniu dr K. Szczechura poddała pozytywnej

ocenie rolę i dorobek wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie, placówki, która zgromadziła ponad 500 tys. woluminów i z której usług korzysta około 14 tys. czytelników.

Referat „Biblioteki publiczne województwa olsztyńskiego w 50-leciu: dorobek, aktualne problemy, perspektywy rozwoju” wygłosił mgr Roman Ławrynowicz. Omawiając prawny i administracyjny status bibliotek publicznych, prelegent zwrócił uwagę na dane statystyczne dotyczące liczby gromadzonych woluminów i czytelnictwo. W 1986 r. działało tu 2426 bibliotek ze swoimi filiami oraz 923 punkty biblioteczne. Księgozbiory liczyły łącznie 2 664 450 książek, 22 000 jednostek czasopism i 46 555 jednostek zbiorów specjalnych. Nowe problemy pojawiły się w 1992 r. w związku z przejęciem bibliotek publicznych województwa olsztyńskiego przez samorządy. Obecnie skomunalizowane biblioteki funkcjonują czwarty rok w strukturze Miejskiego Ośrodka Kultury. Najdotkliwiej odczuwalny jest brak jasnego stanu prawnego tych placówek oraz kłopoty finansowe. Do największych zagrożeń czasów obecnych zaliczył prelegent pozbawienie coraz większej liczby miejscowości bibliotek poprzez likwidację filii i punktów bibliotecznych. Poprawę sytuacji mogłaby przynieść integracja tych placówek w jednolitą strukturę.

Dyskusja zdominowana została przez problemy związane z organizacją pracy bibliotek i ich usytuowania w strukturach samorządowych. Zwrócono uwagę na ograniczenia oszczędnościowe, proces przekształcania bibliotek w placówki publiczno-szkolne, trudności kadrowe, spadek zainteresowania czytelnictwem na wsi itp. W dyskusji głos zabrali m.in. Danuta Pol-Czajkowska (MOK Olsztyn), Marian Filipkowski (WBP Olsztyn), Stanisław Czajka (BN Warszawa), Zbigniew Anculewicz (WSP Olsztyn).

Sekcja plastyczna.

Jako pierwszy wystąpił Hieronim Skurpski z referatem „Kształtowanie się olsztyńskiego środowiska plastycznego”. Przedstawił on w aspekcie historycznym funkcjonowanie placówek plastycznych miasta Olsztyna i województwa olsztyńskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Biura Wystaw Artystycznych, Oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków oraz Stowarzyszenia Malarzy i Grafików.

Następny referat „Szkoły plastyczne — powstanie, perspektywy kształcenia” wygłosił historyk sztuki mgr Marek Marcinkowski (WSP Olsztyn). Wystąpienie poświęcone było dziejom kształcenia plastycznego na Warmii i Mazurach. Szczególną zaletą referatu wydaje się być jego dokumentarny charakter.

Po wystąpieniach rozpoczęła się dyskusja. Mgr Ewa Gładkowska przedstawiła główne założenia swojej pracy doktorskiej poświęconej problematyce olsztyńskiego środowiska plastycznego w pierwszej dekadzie lat powojennych. Elżbieta Dąbrowska, dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Kształcenia Nauczycieli w Olsztynie, postawiła kwestię deprecjonowania roli wychowania plastycznego w szkołach podstawowych naszego województwa. Prof. Adolf Gwozdek (WSP Olsztyn) obiecał zorganizować spotkanie pracowników dydaktycznych Katedry Wychowania Plastycznego z dyrektorami szkół, w celu

nawiązania właściwych form współpracy, mających służyć poprawie istniejącego stanu rzeczy. Na zakończenie sytuację na rynku handlu dziełami sztuki w województwie olsztyńskim przedstawił Ryszard Poprawski, właściciel prywatnej galerii.

Sekcja muzyczna.

Z referatem wiodącym, zatytułowanym „Blaski i cienie środowiska muzycznego w latach 1945—1995”, wystąpił prof. Lucjan Marzewski. Przedstawił istotne dokonania i osiągnięcia środowiska muzycznego Olsztyna, nie pomijając zjawisk negatywnych i niekorzystnych w minionym pięćdziesięcioleciu. Najszerzej omówił historię i działalność dwóch największych instytucji muzycznych Olsztyna — Państwowej Filharmonii im. F. Nowowiejskiego oraz Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia. Zaprezentował także różne formy działalności amatorskiego ruchu muzycznego oraz próby integracji środowiska zawodowego z muzycznym ruchem społecznym.

Drugi referat „Zainteresowania muzyczne dzieci i młodzieży” wygłosiła dr Anna Walluga (Katowice). Prelegentka skupiła główną uwagę na kwestii recepcji muzyki współczesnej w kręgach młodzieży.

Sekcja ochrony zabytków.

Mgr Janusz Cygański wystąpił z referatem „Muzeum Warmii i Mazur — historia, aktualne problemy”. Mówca przedstawił najważniejsze wydarzenia związane z organizacją struktur muzealnych w naszym regionie od końca XIX w. po czasy współczesne, zwracając szczególną uwagę na działalność oddziałów, kadre pracowników merytorycznych i zasoby muzealne. W chwili obecnej Muzeum Warmii i Mazur posiada siedem oddziałów, w tym sześć terenowych: w Morągu, Grunwaldzie, Szczytnie, Mrągowie, Reszlu i Lidzbarku Warmińskim oraz Dom „Gazety Olsztyńskiej” i będące obecnie w fazie budowy Muzeum Przyrody na olsztyńskich Nagórkach. Zbiory muzealne liczą blisko 80 tys. eksponatów. W zakończeniu J. Cygański omówił podstawowe problemy stojące obecnie przed placówką, związane m.in. z pracami konserwacyjnymi budynku Muzeum Przyrody, restauracją murów zamkowych, budową nowej składnicy muzealnej, a także organizacją stałych wystaw na zamku olsztyńskim.

Mgr Jacek Wysocki przedstawił „Aktualne problemy ochrony obiektów zabytkowych Warmii i Mazur”. Obowiązująca obecnie ustawa o ochronie zabytków i dóbr kultury znacznie rozszerza zakres pojęcia przedmiotowego, wprowadzając element krajobrazu kulturowego. Stan rozpoznania zabytków kultury na obszarze województwa olsztyńskiego uznał J. Wysocki za wysoce niewystarczający w wielu dziedzinach. Wskazał także na złą sytuację zespołów rezydencjonalnych oraz miejskich układów urbanistycznych, z których jedynie Olsztyn i Reszel stanowią przykłady miast, gdzie polityka konserwatorska w tym zakresie jest prowadzona prawidłowo. Istotną część wystąpienia wypełniły kwestie uregulowań własnościowych, ważne z punktu widzenia stanu zachowania obiektów zabytkowych.

Po wygłoszeniu referatów, uczestnicy obrad zwiedzili wystawę „Ze skarbcza

Muzeum Warmii i Mazur”, zorganizowaną z okazji pięćdziesięciolecia tej placówki. Na zakończenie sesji odbyła się wycieczka autokarowa do Lidzbarka Warmińskiego, której głównym celem było zapoznanie się z historią i architekturą miejscowego zamku.

Organizatorzy zapowiedzieli druk referatów w specjalnym, samodzielnym wydaniu posesyjnym.